

12/11

87

SPANSKT OCH SVENSKT

Fantasier om folkkaraktärer

FOLK HAR skilda beteendemönster och attityder, och i den bemärkelsen är det rimligt att tala om nationalkaraktärer. Men man får alltid komma ihåg att det här inte är fråga om karaktärer i mera egentlig mening — skillnaden mellan enskilda människors nedärvda egenskaper är av en helt annan betydelse — och att

Från vänster Ramón Menéndez y Pidal, Arthur Thomson och Salvador de Madariaga.

det är historia och miljö som formar dessa "karaktärer". Så snart nationalkaraktärerna betraktas som något grundläggande, något som skapar folkens historia och miljö, är man inne på rena fantasier. Det är inte ens möjligt att urskilja olika psykiska ras-karaktärer, och att söka få fram några permanenta karaktärsdrag hos de starkt rasblandade grupper som bildar nationer är ännu mera irrationellt. Den moderna sociologin har gjort rent hus med denna vidskepelse.

Men utrotad är den förvisso inte. Det påminns man om vid läsningen av Ramón Pidal's bok *Det eviga Spanien* (Natur och Kultur, 12: 50). Pidal har betecknats som den spanska kulturens mest lysande företrädare i samtiden, och enligt ryktet skall han rent av ha ifrågasatts till Nobelpriset i litteratur. Då han nu presenteras på svenska borde åtminstone risken av ett Nobelpris vara undanröjd. Det är ett lärt pekoral som här bjuds oss. Inledningsvis tar visserligen Pidal som så många andra av sina kolleger inom denna genre av spekulation avstånd från "antropologisk eller rasbiologisk determinism", men hela boken går ut på att spanjorerna, eller rättare invånarna på den pyreneiska halvön, sedan urminnes tid skulle ha haft en bestämd karaktär som präglar utveckling och samhällsliv. Och det behöver knappast framhållas att denna karaktär i det stora hela befinnes vara förträfflig; det mest kännetecknande för spanjorerna är deras överlägsenhet. Liknande fantasier har tidigare framförts av spanjorerna Umanono, Ortega y Gasset och Madariaga; brasiliannaren-portugisen Gilberto Freyre har sökt göra sin nation samma tjänst. Pidal's arbete hör likväl till de mera genomfört ruskiga på området.

Hur är då spanjorerna? Ett framträdande drag är en behovslöshet eller förmöjsamhet som också kan kallas likgiltighet för allt materiellt. Det är en tanke som ofta kommer fram i skildringen av fattiga folk och folkgrupper; ännu i dag möter man många amerikaner som förklarar och motiverar negrernas fattigdom med att de har så små behov och är glada över så litet. Pidal går emellertid fram i ovanligt stor stil. Spanjorerna har inget begär efter ekonomisk vinning och är till hela sin läggning anspråkslösa, nyktra, moraliska och ideella. Till de många bevisen hör att bankväsendet först sent vann insteg i Spanien; att spanska upptäcktsresande och erövrare varit framstående som plundrare och utsugare nämns däremot inte i sammanhanget. Med förmöjsamheten har följt en känsla av broderskap, likställighet och demokrati som varit oberoende av de väldiga skillnaderna i social ställning och t. o. m. omfattat trälarna. Idealism, moral och rättskänsla förenas med exceptionell duglighet. Spanjoren "offrar sitt liv i syfte att uppfylla trohetens höga plikter, inte bara den individuella, utan också den medborgerliga och internationella trohetens". "Spanjorerna behövde inte mer än den korta tiden av fem årtionden för att upptäcka länder och hav som utgör ett helt halvklot av vår planet, för att utforska, underkuva och civilisera oerhörda områden... Vilket annat folk som helst som var mindre hårdat mot umbäranden och risker skulle ha behövt fem århundraden... Det kostade Rom 200 år att få herraväldet enbart över Spaniens barbariska stammar."

Spanjorerna utmärks också av frihetskänsla och individualism. De separatistiska rörelser, exempelvis den katalanska, som framträtt i Spanien beror i själva verket inte på att de spanska provinsbefolkningarna varit olika, utan på den karaktärslikhet som består "i den allstädes närvarande individualismen". De nämnda egenskaperna har emellertid en baksida: avundsjukan. Spanjorerna förstår inte att uppskatta varandra, utan är sinsemellan kritiska och missunnsamma. Med detta hör också samman att man vid sidan av övermod ofta påträffar en stark överskattnings av andra folk; spanjorerna, heter det i ett citat, "öppnar famnen för alla utlänningar, men de uppskattar inte sina egna, de är föga entusiastiska för sitt fosterland".

I det mesta av detta följer Pidal schabloner som tycks vara bruk-

liga inom alla folk vid spekulatio-
nerna över den egna karaktären.
Bevisföringen är också av det
vanliga slaget: en person, en hän-
delse eller ett tidsskede fram-
ställs som typiska, medan andra
personer, händelser och tidske-
den avvisas såsom ointressanta;
yttranden av resenärer begagnas
som vittnesbörd, ty utlänningar
är i stånd "att upptäcka det sär-
präglade", men då sådana yttran-
den inte passar, gäller det att
"räkna med den ytlighet som så
många gånger präglar resenärens
intryck". Till bevisen för span-
jorernas stoicism hör exempelvis
att Seneca var av spansk familj,
för deras nykterhet att den
spanskfödde kejsaren Trajanus
var nykter; guldåldern under
Ferdinand och Isabella blir en
källa för vackra generaliseringar,
medan förfallsperioderna omtalas
som ett slags historiens misstag.
På detta sätt blir det möjligt att
bevisa vad som helst. Och härtill
kommer ett slags definitiv alibism
som likaså är typisk för dylika
framställningar. Det är just över-
drifterna och motsättningarna som
kännetecknar spanjoren. De goda
egenskaperna är de centrala, men
de kan gå till överdrift eller rent
av slå över i sin motsats. Just
spanjorernas "naturliga" moralism
gör att de utan samvetsföbebräl-
ser kan bryta mot sedelagen
spanjorerna är duktiga, men kan
bli apatiska, de är toleranta, men
kan visa hårdhet, inom dem kämpar
traditionalism och nyhetsbe-
gör osv. osv.

I Sverige har under senare tid
professorsprestigen sällan använts
för att förgylla fördomar av detta
slag. Men den litteratur om natio-
nalkaraktärer vi har, t. ex. Hei-
denstam och Sundbärg, företer
alldeles samma drag som på andra
håll, även såtillvida som svens-
karna om sin egen karaktär sä-
ger ungefär detsamma som dans-
karna, tyskarna, fransmännen och
spanjorerna om sin karaktär.
Något underligt ligger inte i detta.
Honnörsorden i västerlandet är
överallt desamma — individua-
lism, frihetskänsla, rättskänsla,
duktighet — och dessa ord än-
vänds på det egna folket. Där-
jämte är det vanligt att som då-
liga egenskaper hos detta egna
folk nämna avund och svaghet
för det utländska; avundsjuka är
ju en egenskap som inte inkräk-
tar på den kollektiva överlägsen-
hetskänslan gentemot andra folk,
och att tala om svaghet för det
utländska är en omväg att un-
derstryka den nationella förträff-
ligheten.

Under läsningen av Pidals bok
fick jag av en händelse se en ny-
ligen i reviderad upplaga utkom-
men svensk skrift som visar att
vi fortfarande är kapabla av ut-
svävningar i denna genre: *Ry-
dén-Thomson, Medborgarkunskap*
(13:e upplagan, utarbetad av
landshövding, numera universi-
tetskansler A. Thomson). På de
sex sidorna om "det svenska folk-
lynnet" får man här om svens-
karna veta ungefär detsamma som
i Pidals bok om spanjorerna.
Svenskarnas frihetskärlek är
ovanlig, deras starkt utpräglade
rättskänsla framträder i kravet
på likhet inför lagen, "det svenska
kynnet har en tydlig prägel av
humanitet" (tänk på att 1866 och
1918 års författningsrevisioner ge-
nomfördes utan blodsutgjutelse),
svenskarna är ovanligt duktiga.
Synd bara att avunden är ett så
påtagligt drag i vårt lynne och
att vi är så benägna att beundra
det utländska. "För vårt folk vore
det en lycka om vi kunde utrota
avunden som svenskt lynnesdrag
och lära oss att tro på oss själva
och våra egna." Då universitetens
främsta representant i vårt land
står som garant för dessa före-
ställningar, kan man anta att de
är lika utbredda hos oss som i
Spanien.

Pidals och Thomsons analyser är
emellertid sansade i jämförelse
med ett av de senaste bidragen
till litteraturen om nationalkarak-
tärer, *Salvador de Madariagas*
Portrait of Europe (Hollis &
Carter, 18 sh.). "Enheten, stam-
men, variationen, grenarna,
kvaliteten, blomman, den
goda smaken, aromen, sådant
är den europeiska andens sym-
boliska träd." Här får alla de
europeiska nationerna, med det
på ett säregt sätt nobla Spanien
i spetsen, passera revy. Till stor
del får språket tjäna som bevis-
material vid analysen. Att ordet

Spanien börjar med sp visar att
det är något manligt, energiskt,
explosivt över den spanska karak-
tären; märk att orden spontaneity,
spring and sperm börjar med sp.
I tyskan är sch och liknande
ljud vanliga, vilket visar senti-
mentalitet, svulst och svammel.
Tyskarna använder mycket ordet
werden, vilket tyder på att de
anser "tiden" vara något väsent-
ligt. "För fransmännen liksom för
ryssarna är tiden inte något vä-
sentligt; vad fransmännen beträffar
betör detta på att de i tiden
ser en intellektuell kategori, me-
dan för ryssarna tiden sjunker
ner i ett hav som omfattar både
rum och tid." Madariagas bok
har i en rad recensioner mottagits
med den respekt som är tillbörlig
med tanke på författarens be-
römmelse.

HERBERT TINGSTEN